

DE GESCHIEDENIS VAN MIJN
ONVOORSTELBARE OUDERDOM

Van Lucas Zandberg verscheen eerder bij
Uitgeverij De Arbeiderspers:

Mayling (2012)

De vergeten prins (2015)

De rendementsdenker (2017)

Keizerlijk geel (2019)

Lucas Zandberg

De geschiedenis van
mijn onvoorstelbare
ouderdom

Roman

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

Copyright © 2022 Lucas Zandberg

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslagontwerp: Bram van Baal

Omslagillustratie: LillieGraphie/Shutterstock,

bewerking Bram van Baal

Portret auteur: Jeroen Koeten

Typografie: Perfect Service

ISBN 978 90 295 4563 1 / NUR 301

arbeiderspers.nl

lucaszandberg.nl

DEEL I

De meeste mensen praten het liefst over zichzelf. Ze luisteren met weinig meer dan geveinsde belangstelling naar ander-mans relaas, in afwachting van het moment dat ze over zichzelf kunnen beginnen. Luisteren naar een ander ervaren zij als een hinderlijke onderbreking van waar het werkelijk om gaat. Ik benijd die mensen. Wat moet het heerlijk zijn om zo onbekommerd egocentrisch in het leven te staan. Zulke lui zijn gezegend, zonder dat ze het weten. Voor mij is dat privilege niet weggelegd. Het is volkomen uitgesloten. Ik kan het nooit over mezelf hebben zonder dat het wankele kaartenhuis dat mijn leven moet voorstellen instort. Als ik iets vertel, gaat het consequent over een ander, nooit over mezelf, en er is helemaal niemand op deze aardbol die ik daarover in vertrouwen kan nemen. Wie zou ooit met mij willen ruilen? Geen enkel mens. Niemand. De onbaatzuchtigheid die dit vergt is non-existent. Voor de meeste mensen zou het een straf zijn om mijn leven te leiden. Het is echter mijn lot om zo te moeten leven. Mijn noodlot. Er is geen ontkomen aan. Het moment waarop ik het kon teruggedraaien is voorbij. Een gepasseerd station. Ik kan er niets meer aan veranderen, zelfs als ik dat zou wensen.

Mijn hele bestaan hangt van leugens aan elkaar, en dat ter-

wijl ik in wezen goudeerlijk ben. Jarenlang kwam er geen enkele onwaarheid over mijn lippen. Mijn eerste serieuze leugen vertelde ik pas in de ouderdom van mijn jeugd. De omstandigheden veroordeelden mij ertoe een web van leugens te weven, dat tot dusver slechts door een enkeling is ontrafeld. Dat kluwen is gebaseerd op een enkele onwaarheid, maar dat ene verzinsel veroordeelde mij tot een bestaan in de duisternis. Ik ben de enige persoon ter wereld die met niemand over vroeger mag praten. Over andermans verleden mag, nee, moet ik eindeloos uitweiden, maar mijn ware herinneringen houd ik voor me. Het kan niet anders. Er bestaat geen uitweg. Ik kan ze heus nog oproepen, die ware herinneringen, voor zover ze niet zijn vertroebeld door de nieuwe werkelijkheid, want wie lang genoeg dezelfde leugens verkondigt, gaat er op den duur zelf in geloven. Soms roep ik mezelf tot de orde, uitsluitend wanneer anderen me kunnen zien noch horen. Niemand wil weten hoe het zit; iedereen zou teleurgesteld zijn, ik zou mezelf belachelijk maken, mensen zouden zich beduvelnd voelen. Dat kan ik niet laten gebeuren. Daarvoor is het te laat. Veel te laat.

Weet je wat mij het meest verbaast? Dat het me gelukt is zoveel mensen een rad voor ogen te draaien. Bij ieder ander zouden ze de leugen doorzien, maar mij geloven ze op mijn woord. Het maakt weinig uit wat ik tegenwoordig bij elkaar fantaseer, zolang ik me maar aan Célestins plan houd. Maakt mij dat tot een bedriegster? Ik vind van niet. Ik vertel slechts wat de mensen graag willen horen. Dat is toch geen misdaad? Ik ben 's werelds oudste. Sterker nog, ik ben de oudste mens die ooit heeft geleefd. Niemand heeft ooit langer op deze aardbol vertoeft dan ik. Er is geen enkele reden om daaraan te twijfelen. Het staat zwart-op-wit en dus is het zo. Het is de waarheid. Met mijn verhalen maak ik mensen blij, breng

ik vreugde in hun kleurloze dagen en laat ik ze dromen over onsterfelijkheid. Welbeschouwd maakt dat mij eerder tot een weldoenster dan een fantast. En toch zou ik het zo graag willen vertellen. Voor deze ene maal, aan mezelf, als ik alleen ben. Ook dat kan geen kwaad. Deze versie van de werkelijkheid is immers alleen voor mijn oren bestemd. Daar berokken ik geen enkel mens leed mee. Wie het onverhoopt toch hoort, kan beter ophouden met luisteren.

2

O, waar moet ik beginnen? Bij het begin natuurlijk. Dat is wat eerlijke mensen zouden doen. Vooruit dan maar, de geschiedenis van mijn onvoorstelbare ouderdom begon in het najaar van 1933. Half Donsières kwam samen op een regenachtige dag voor de begrafenis van mijn grootvader. De pastoor stak de loftrumpet over de oude Étienne, een weldoener die gedurende zijn voor die tijd indrukwekkend lange leven meer contact had onderhouden met de gemeenschap dan met ons, zijn nabestaanden. Ik zie hem nog zo voor me: een rijzige gestalte met priemende ogen, een overblijfsel uit een voorbij tijdperk, iemand van wie het moeilijk was te geloven dat hij ooit jong was geweest. Vanuit het kerkje ondernamen alleen zijn naaste verwanten het wandelingetje naar de overvolle begraafplaats, waar de kist plechtig werd neergelaten in het familiegraf. We vormden een overzichtelijk geheel. Behalve ik luisterden alleen mijn moeder, mijn man Célestin en mijn oudtante, die zich nog voor het einde van het jaar bij haar broer zou voegen, naar de pastoor, die mooie woorden sprak over de overledene. De oude Étienne was voor ons een afstandelijke figuur geweest. Niemand had een hekel aan hem gehad en daarmee was

werkelijk alles gezegd. Nadat we wat aarde in het graf hadden geworpen en met zijn allen voor de zielenrust van de dode hadden gebeden, stak Célestin zijn hand uit naar mijn oudtante. De oude vrouw nam deze bozig aan, alsof ze mijn man zijn galante gedrag verweet. Bij de uitgang van het kerkhof liet ze haar muizenogen op moeder en mij rusten.

‘Wie van jullie beiden is eigenlijk Hélène?’ vroeg ze.

Moeder glimlachte. ‘Dat ben ik, tante.’

Na een korte stilte zei mijn oudtante: ‘O ja, nu zie ik het. Mijn ogen, hè?’

Ik forceerde een glimlach. Moeder bezat de eeuwige jeugd en we werden geregeld voor zusjes aangezien. Ik zag er op mijn vijfendertigste geen dag jonger uit dan ik was, terwijl moeder met gemak kon doorgaan voor veertig. Bij tijd en wijle dreef dat gegeven me tot waanzin. Zelfs nu, na al die jaren, kan ik me er nog kwaad om maken. De eerste dochter die het leuk vindt om met haar moeder te worden verward, moet nog worden geboren. Moeder kon daar evengoed niets aan doen; zij besteedde amper aandacht aan haar uiterlijk, ze was nou eenmaal van nature jeugdig. Op een bepaalde manier maakte dat het erger. Het was beter te verteren geweest als zij vreselijk haar best had gedaan om eeuwig jong te blijven. Dan had ik haar kunnen vragen uit consideratie met mij, haar enige kind, het gevecht tegen de naderende ouderdom te staken. Maar hoe kon ik verlangen dat zij zich omwille van mij ging gedragen als een oud wijf? Dat zou een te groot offer zijn geweest, wie het ook van haar verlangde. De gedachte kwam destijds niet eens in mij op. Toch denk ik dat het anders zou zijn gegaan als zij eruit had gezien als alle andere moeders. Dan was Célestin nooit op het idee gekomen en was ik mezelf gebleven.

Op het jaarlijkse dorpsfeest hadden we eens samen gepo-

seerd – het was in 1927, gebeurtenissen uit die periode herinner ik me met onfeilbare precisie, navertellen wat er gisteren gebeurde kost me aanzienlijk meer moeite – omdat een fotograaf net zo lang had aangedrongen tot moeder met gespeelde en ik met oprechte tegenzin hadden meegewerkt. Pas nadat hij zijn werk had gedaan, vertelde hij dat hij zelden een volwassen tweeling was tegengekomen en daarom deze kans niet aan zich wilde laten voorbijgaan, een opmerking die ik eerst had moeten laten bezinken. Een mens zou voor minder de boel kort en klein slaan. Toen de foto's klaar waren, was het me opgevallen dat we er inderdaad uitzagen als leeftijdsgenoten. Moeder had dat vergoelijkt door te zeggen dat het aan de schaduw in mijn gezicht lag en dat de landelijk vermaarde fotograaf ondanks zijn goede reputatie prutswerk had geleverd, en ik had voor mijn eigen gemoedsrust gedaan alsof ik dat geloofde. Wat moest ik anders? Het alternatief was accepteren dat ik een ouwelijk voorkomen had. Ik was nog te ijdel om dat toe te geven. Sommige waarheden zijn te hard.

Célestin en ik namen afscheid van mijn oudtante en daarna van moeder. Hij sloeg zijn arm om me heen en zei dat ik het achter me moest laten. Het was onduidelijk of hij de dood van mijn grootvader bedoelde of de vraag van mijn oudtante. Ik zweeg, in de wetenschap dat het soms beter is om de dingen zo te laten.

De oude Étienne had dan wel geen rol van betekenis gespeeld in mijn dagelijks leven, maar mijn gezinnetje had heel wat aan hem te danken. Als hij geen goede zaken had gedaan door het door zijn vader opgerichte warenhuis kort voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog te verkopen aan een landelijke keten, zouden wij het onnoemelijk zwaar hebben gehad. We zouden allebei hebben moeten werken voor de kost, een wa-

re gruwel. We woonden een kilometer of drie buiten de stad, in een bescheiden landhuis op het glooiende platteland, achter hoog struikgewas, dat onze idylle aan het gezicht onttrok. Célestin en ik hadden elkaar in 1921 ontmoet op een feest in Avignon en met deze enige erfgenaam van een succesvolle belegger aan mijn zijde meende ik een zorgeloze toekomst tegemoet te gaan. Hij was een nouveau riche, maar de liefde was sterker dan dat euvel. Ik kon me geen andere man aan mijn zijde voorstellen; alleen al de gedachte aan een ander was weerzinwekkend. Geen enkel mens zou hem knap noemen. Zijn huid was mooi, zijn ogen vriendelijk, zijn haar dik. Al dat moois werd ontsierd door zijn neus; deze was zo groot, rood en scheef dat het hem het aanzien van een boerenknecht gaf. Wie hem niet kende zag alleen maar dat groteske reukorgaan. Ik hield zo veel van hem dat de lelijkheid ervan me alleen bij vlagen beving. Dat moest betekenen dat we voor elkaar waren geschapen, Célestin en ik. Uiteindelijk bleek ik echter zijn prijsnummer, in plaats van hij het mijne. Zijn vermogen verdampte na de beurskrach, waardoor we tot onze schande onze woning in Donsières in allerijl en met flink wat verlies van de hand moesten doen. Gelukkig was de oude Étienne ons te hulp geschoten. Ik was zijn enige overlevende kleinkind en hij liet ons daarom kosteloos in zijn verwaarloosde buitenhuis wonen. De enige voorwaarde die hij stelde, was dat we het huis goed zouden onderhouden, geen eenvoudige opgave voor een zwangere vrouw en een man met twee linkerhanden. Voor het eerst in ons leven staken we onze handen letterlijk uit de mouwen, want voor personeel hadden we onfortuinlijk genoeg geen geld, en we maakten er ons eigen paradijsje van.

Célestin reisde vanaf dat moment een paar maanden per jaar naar Parijs om daar zijn oude beroep van boekhouder op

te pakken, een professie die hij als student meer voor de zelfontplooiing had gekozen dan met de bedoeling er later zijn brood mee te verdienen, terwijl ik op het platteland achterbleef met onze zoon, de kleine Étienne. Het was geen slecht leven. Zolang we zuinig aan deden, konden we onszelf wijsmaken dat we nog steeds rijk waren. Zonder het zelf te beseffen was ik ook toen al een meesteres in zelfdeceptie.

Moeder kwam geregeld bij ons langs. We waren blij haar te zien, want ze bracht steevast een gevulde envelop mee, die ze bij het weggaan discreet achterliet op de schoorsteenmantel. Grote gebaren verwachtte ze niet. In het begin bedankten Célestine en ik haar met een mengeling van schaamte en onderdanigheid voor deze broodnodige extraatjes. Daar wilde ze niets van weten. Ze liet ons in onze waarde door er nooit over te beginnen en verwachtte van ons hetzelfde. Geld was een ordinaar gespreksonderwerp. Dat maakte ze duidelijk door subiet van gespreksonderwerp te veranderen zodra we haar probeerden te bedanken voor haar vrijgevigheid.

Op een dag, een halfjaar na de dood van de oude Étienne, diende moeder zich aan toen ik juist had afgerekend met de boer die ons tweemaal per week melk en eieren kwam brengen. Moeder begroette hem met de gedistingeerde afstandelijkheid die ze van haar vader had overgenomen en die nadrukkelijker was geworden sinds ze zijn vermogen had geërfd. Toch maakte ook dit haar ergerniswekkend genoeg niet ouder; hoewel ze bijna zestig was, had ze haar meisjesachtige figuur en jeugdige tred behouden. Rimpels had ze amper.

‘Zijn jullie zussen?’ vroeg de boer.

Ik verkrampste. Ik bleef met de melkflessen op de stoep staan en wachtte tot hij wegging. Moeder beet op haar onderlip en zweeg een tijdje, alvorens ze zoetjes uitlegde hoe de vork in de

steel zat. Toen ze binnenkwam, keek ze me half verontschuldigend, half trots aan. Ze zei dat ze er nou eenmaal niets aan kon doen dat ze zo jong werd geschat en streek neer op de mooiste stoel, een erfstuk van de oude Étienne. Het viel me op dat ze het grijzende haar bij haar slapen had geverfd, en dat ergerde me die dag meer dan anders.

Ik nam plaats op een krukje tegenover haar. Ik zag dat ze een nieuwe jurk droeg – een nauwsluitend exemplaar van het soort dat mij met mijn weelderige vormen lomp deed ogen en haar dankzij haar ranke figuurtje juist een statige uitstraling gaf – en besloot er niets over te zeggen. Ze had vroeger vaak geprobeerd haar kledingstijl aan mij op te dringen, zonder enig succes. Het had lang geduurd voordat zij tot het inzicht was gekomen dat ik van kleding hield waarin ik me gemakkelijk kon bewegen. Pronkzucht was niet aan mij besteed. Ik was blij dat ze het onderwerp verder ongemoeid liet. We dronken een paar glazen wijn en praatten over niets in het bijzonder. Toen Célestin thuiskwam, veranderde ze midden in een zin van onderwerp en begon uit het niets over de afwikkeling van grootvaders nalatenschap.

‘De regering wil me ruïneren!’ riep ze dramatisch uit, zonder nog acht te slaan op mijn aanwezigheid.

‘Was het zo erg als u had verwacht?’ vroeg Célestin.

Ik stond op en nam ons zoontje op schoot. De kleine Étienne was drie en was het levendigste kind ooit; hij had zich prima vermaakt met zijn houten blokken, maar bij Célestins binnenkomst eiste hij prompt mijn volledige aandacht op. Hij werd onrustig en wilde steeds van schoot, om vervolgens al gauw weer terug te klimmen, zo vaak dat het me begon te vervelen. Zijn met de regelmaat van de klok terugkerende driftbuien bleven echter uit. Dat speet me voor deze ene maal, want nu had ik tijd om me erover te verwonderen dat mijn man

en mijn moeder elkaar spraken over officiële zaken. Met mij sprak moeder alleen over koetjes en kalfjes.

‘Ik heb een enorm bedrag moeten afstaan aan successie-rechten,’ verzuchtte moeder, alsof Célestin dat op een of andere ingenieuze manier had kunnen voorkomen. ‘Ze plukken me helemaal kaal, die aasgieren!’

‘Geld waar de regering niets voor hoeft te doen,’ zei Célestin.

‘Maak je geen zorgen,’ zei moeder. ‘Er is nog wat over, al is het geen groot vermogen, maar vader heeft aan mij gedacht. De rest van mijn leven ontvang ik een jaargeld, een soort pensioen.’

‘Dat moet een grote opluchting zijn,’ zei ik om iets te zeggen.

Moeder keek mij licht verstoord aan, alsof ze zich pas nu weer bewust was van mijn aanwezigheid, en richtte zich daarna wederom tot haar schoonzoon. ‘Het is genoeg om de erfenis mee aan te vullen,’ zei ze. ‘Ik word vanzelf weer rijk.’

‘Moet ik er even voor u naar kijken?’ vroeg Célestin. ‘Om overzicht te creëren?’

Mijn moeder straalde van oor tot oor. ‘O, zou je dat willen doen, lieverd? Je bent een schat. Ik heb er totaal geen verstand van.’

‘Weet u, moeder, u zou het kunnen investeren in...’

‘Ach jongen, laten we het daar een andere keer over hebben,’ viel moeder hem in de rede. ‘We moeten Renée niet vermoeien met dit soort onderwerpen. Dat vindt ze saai.’ Ze boog zich naar me toe. ‘Ik zal er voor jullie zijn, daarop kunnen jullie vertrouwen.’

‘Wilt u dat ik het voor u beheer?’ vroeg Célestin.

Moeder viel even stil, alvorens ze hem poeslief aankeek. ‘Dat is lief van je,’ zei ze, ‘maar ik denk dat ik het eerst zelf ga

proberen. Als ik je hulp nodig heb, laat ik het je zeker weten.'

'Wilt u het helemaal zelf proberen?'

'Wie weet ontwikkel ik nieuwe talenten. Als ik het niet probeer, weet ik nooit of ik ergens goed in ben.'

Het gaf me een vreemd gevoel om deze woorden uit moeders mond te horen. Mijn hele leven was ik vooral afhankelijk geweest van de goedertierenheid van de oude Étienne en gedurende die tijd had moeder geen enkele maal over financiën gesproken. Vrouwen hoorden zich niet met zulke kwesties bezig te houden, zo had ze me als kind dikwijls voorgehouden. Als ik een jongen was geweest, zou ik als erfgenaam van de door mijn overgrootvader bewerkstelligde rijkdommen inmiddels ongetwijfeld een financieel genie zijn geweest, maar als vrouw had ik mij logischerwijs ver van zulke aardse zaken te houden. Dat was de natuurlijke gang van zaken. Om die reden was het een vreemde gewaarwording om voortaan afhankelijk te zijn van moeders grillen. Het druiste in tegen alles wat ze me vroeger had geleerd over mijn plaats in dit alles. Célestin schonk me een vertwijfelde blik. Hij zag het familievermogen, of wat daarvan over was, ongetwijfeld verdampen. Ik deed net alsof het aan me voorbijging. Ik had me er immers niet mee te bemoeien.

3

Een maand later kwam moeder weer langs. Étienne was vroeg naar bed gegaan. Hij was in slaap gevallen nog voordat ik het sprookjesboek tevoorschijn had kunnen halen. Ik haalde mijn hand door zijn witte krullen; ik voelde me zelden zo volmaakt gelukkig als wanneer hij zo zoet lag te slapen. In die stemming begaf ik me naar de benedenverdieping.

‘Jij bent snel terug,’ zei Célestin.

‘Hij heeft de hele dag buiten gespeeld,’ antwoordde ik. ‘Doodmoe.’

‘Slapende kinderen zijn het liefst,’ zei moeder.

Ik keek haar verwonderd aan. ‘Zoiets dacht ik zojuist nog.’

‘Ik keek graag naar jou als je sliep. Dan waande ik me de meest gezegende vrouw ter wereld. Soms praatte ik tegen je en dan sprak je in je slaap terug. Dan was je dichtbij en toch zo ver weg.’

Er gleed een schaduw over haar gezicht en ze sloot even haar ogen, zo kort dat het bijna aan mij voorbijging. Het kon haast niet anders of ze dacht aan het oudere broertje dat ik had gehad, maar dat ik nooit had gekend. Ze sprak zelden over hem en zijn foto’s waren weggeborgen in een lade. Moeder had blijkbaar geen foto’s nodig om aan hem te denken; hij bestond in haar gedachten en die hield zij voor zich. Was dit dan het moment om mijn broertje eindelijk eens ter sprake te brengen? De kans dat ik nog een kind zou baren was uitgesloten. Het zou bij mij bij een enkele nakomeling blijven. Moeder was zelf niet als enig kind geboren, maar ze was het uiteindelijk toch geworden. Als iemand mij goed kon begrijpen was zij het. Een fractie van een seconde oogde ze kwetsbaarder dan ooit. Ouder ook.

Ik aarzelde te lang, het moment ging voorbij. Moeder herpakte zich, toverde een glimlach tevoorschijn en sneed een luchtig onderwerp aan, iets over de apothekersvrouw die het naar verluidt met een ander hield. Ik voelde me opgelucht. Als ik het moeilijke onderwerp had aangesneden, zou ik de aange-name avond hebben bedorven. Er kwam vast een ander moment waarop we het er eens over zouden hebben, en wie weet zou ze er dan zelf over beginnen.

Ik zette thee en had het bijna geserveerd in de mokken die

Célestin en ik gebruikten. Toch zette ik ze terug in de kast en haalde het theeservies tevoorschijn dat moeder me als onderdeel van de uitzet had meegegeven. We gebruikten het alleen als zij langskwam. Ze zou raar hebben opgekeken als ze thee had moeten drinken uit iets anders dan een met oranje, paarse en bruine bloemetjes versierd, krullerig theekopje. Ik hield het dienblad stevig vast toen ik terugging naar de woonkamer.

‘Doe je voorzichtig met dat dure servies dat je van mij hebt gekregen?’ vroeg moeder.

‘Heel voorzichtig.’

Moeder keek bewonderend naar de kopjes en schotels, die zoveel beter in haar huis hadden gepast dan het mijne. Toen ik het dienblad had neergezet, draaide ze de pot een kwartslag, zodat we de bloemetjes beter konden zien.

‘Een goed servies is de trots van elke vrouw,’ zei moeder.

‘U heeft het goed uitgekozen,’ zei Célestin. ‘We gebruiken het dagelijks.’

Ik stond abrupt op. ‘Ik ga even kijken bij Étienne.’

Zonder nog iets te zeggen ging ik naar boven. Ik bleef staan voor de slaapkamer van mijn zontje, bang hem wakker te maken. De deur stond op een kier. In het halfduister zag ik dat hij heerlijk in dromenland vertoefde. Ik had meteen weer naar beneden kunnen gaan, maar ik begaf me naar onze slaapkamer en streek neer op het bed, plotseling bevangen door een dringende behoefte om alleen te zijn. Ik telde in mijn hoofd tot tweehonderd, om te voorkomen dat ik onfatsoenlijk lang wegbleef en Célestin en moeder zich zouden afvragen wat er aan de hand was. Daarna toverde ik een stralende glimlach tevoorschijn en ging weer naar beneden. Ik hoorde geroezemoes, dat prompt stopte toen ik weer ging zitten, een fragiel oortje vasthield en een slokje koud geworden thee nam.

‘Laat jullie niet door mij storen,’ zei ik.

‘We waren uitgepraat,’ zei Célestin.

‘Waar hadden we het zojuist ook alweer over?’ vroeg moeder. ‘O ja, ik weet het alweer. Zweden!’

De rest van de avond luisterden Célestin en ik naar moeders belevenissen. Bevrijd van de plicht verantwoording af te leggen aan de oude Étienne liet zij het breed hangen en ondernam ze het ene na het andere uitstapje. Ze vertelde over de reis naar Zweden die ze in de tussentijd had gemaakt, een land waar volgens haar de mooiste mensen ter aarde woonden, en hoe ze daar verbleven had in het Grand Hotel, het chicste etablissement van Stockholm. We genoten van haar verhalen en lachten om haar anekdotes. Af en toe wierp Célestin mij een licht verontruste blik toe. Hij had eens opgemerkt dat met moeders uitgavenpatroon het vermogen van de oude Étienne sneller zou verdampen dan kokend water. Als zij op zo grote voet bleef leven, zou zij volgens hem op haar oude dag in het armenhuis belanden, en wij na haar.

Ik negeerde zijn kritische blikken. Ik gunde moeder haar tweede jeugd. Ze was al op haar achttiende getrouwd en vader had geen enkele belangstelling gehad voor het buitenland. Zijn korte leven had hij besteed aan werken, werken en nog eens werken. Reizen was een volstrekt nutteloze bezigheid, had hij eens tegen mij gezegd, een tijdverdrijf voor leeghoofden die te weinig omhanden hebben. Hij was nog steeds die mening toegedaan toen de Spaanse griep hem had geveld. Hij was nog lang genoeg bij bewustzijn geweest om zich af te vragen of zijn leven rijker was geweest als hij meer belangstelling had getoond voor verre horizonten, maar als die gedachte al in hem was opgekomen, dan had hij deze voor zich gehouden. Zijn invloed reikte echter over het graf. Na zijn voortijdige dood was moeder nooit verder gekomen dan een enkel uitstapje naar Italië en Zwitserland, mede doordat de oude

Étienne streng toezicht hield op haar uitgaven en ook hij reizen zonde van de tijd vond. Vrouwen waren hopeloos als het op geld aankwam, aldus mijn grootvader, en het was nooit in hem opgekomen daar wat aan te veranderen, zelfs niet nadat oma de ene na de andere miskraam had gekregen, twee baby's de wiegendood waren gestorven, hun andere dochter plotse-ling was overleden aan een infectie en het duidelijk was dat het meisje dat later mijn moeder zou worden zijn enige erfgenaam zou blijven. Na de dood van zijn schoonzoon vond de oude Étienne zichzelf de aangewezen persoon om haar inkomsten en uitgaven tot in detail te controleren en er flink wat commentaar op te leveren. Elke uitgave, hoe klein ook, had ze aan hem moeten verantwoorden. Pas nu ook hij eindelijk het tijde-lijke met het eeuwige had verwisseld, kwam de vrije geest naar buiten die altijd al onder de oppervlakte had gesluimerd.

Moeders amusante verhalen deden ons de tijd vergeten. Ruim na middernacht keek ze verschrikt naar de wandklok.

‘Is het al zo laat?’ vroeg ze.

‘Ik kan u terugbrengen als u dat wilt,’ zei Célestin.

‘Ik heb er een hekel aan dat je zo laat de weg nog op gaat,’ zei ik, ‘en straks maak je iedereen in Donsières nog wakker met die herriebak. Misschien is het beter dat u hier blijft.’

‘Voor deze ene keer dan,’ zei moeder, na voor de vorm nog wat te hebben tegengesputterd.

Ze was loom geworden en verlangde evenzeer naar haar bed als wij. Dartel als een jong meisje ging ze naar de nog nooit ge-bruikte logeerkamer, en kort daarna gingen ook wij naar bed. Célestin viel al even snel in slaap als onze zoon. Hoewel ik moe was, hield een diep gevoel van tevredenheid mij nog een hele tijd wakker. Met mijn man, mijn moeder en mijn zoon dicht in de buurt, allemaal onder één dak, voelde ik me wederom de koning te rijk.